

УДК 339.922:001.89+339.137

О.В. Виноградова

Здобувач Інституту світової економіки і міжнародних відносин НАН України, м. Київ

МІЖНАРОДНИЙ ТРАНСФЕР ТЕХНОЛОГІЙ В УМОВАХ СУЧАСНОЇ ГЛОБАЛЬНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ: РЕГУЛЯТИВНИЙ АСПЕКТ

У статті досліджено базові чинники формування інституційного сприяння оптимізації технологічного розвитку в умовах глобальної конкуренції.

Ключові слова: інноваційна діяльність, технологічний комплекс, міжнародна конкуренція, трансфер технологій, світова економіка, національний розвиток, інституційна стратегія

Вплив глобального конкурентного середовища на процеси державного втручання в економіку, і зокрема на передачу технологій, досить суперечливий. З одного боку, починаючи з кінця 70-х років ХХ ст. відбувалося значне поширення ліберальних моделей регулювання економіки, де критеріями економічної доцільності ставали такі позаекономічні категорії, як демократія і свобода, а з іншого, — поглибився на перший погляд малопомітний, але ефективний інституційний контроль за ключовими функціями й позиціями в економіці.

Таке посилення державного втручання виявляється глибшим і тривалішим явищем, ніж згадані лібералізаційні тенденції, причому цей вплив посилюють додаткові чинники. Зауважимо, що на відміну від країн первинної моделі капіталізму (Нідерландів, Бельгії, Англії, Франції), де природний процес становлення приватного підприємництва пройшов довгий шлях від простої кооперації через мануфактуру і фабрику до великих монополістичних і транснаціональних корпорацій, у країнах вторинної моделі (Україні, Росії, Італії, Німеччині, Японії) держава відіграла вирішальну структуроутворювальну роль у формуванні приватного підприємництва. Ще більшим значення держави стало у країнах третинної моделі (Південній Кореї, Гонконгу, Сінгапурі, Тайвані, Малайзії, Таїланді, Індонезії та Китаї).

Методологічно та практично важливою вимогою, особливо в умовах глобалізації та часу руйнівних впливів міжнародних ринків на інноваційні системи країн, є системний характер механізмів державної інноваційної політики. Адже навіть розвинені та розгалужені системи продукування нових знань, освіти та підвищення кваліфікації, комерціалізації та широкого використання наукових результатів у виробничому процесі не є самодостатніми (це, зокрема, підтверджує негативний досвід пострадянських країн із потужною науковою базою та слабкими механізмами впровадження теоретичних здобутків на практиці) і постають невід’ємними ланками єдиного комплексного процесу. Тому державна інноваційна політика, механізми управління інноваційним розвитком та його регулювання не можуть бути ефективними, якщо підтримку чи стимулювання спрямовано лише на будь-яку окрему їх ланку.

Із ускладненням процесу регулювання господарства, соціально-економічної сфери уряди багатьох країн почали формулювати коротко-, середньо- й довгострокові завдання, визначати черговість їхнього розв’язання, а також створювати органи, відповідальні за їхнє виконання, надавати необхідні кошти і встановлювати порядок фінансування.

Об’єктами відповідних цільових програм зазвичай є певні галузі (наприклад, сільське господарство), регіони, соціальна сфера (зокрема, соціально-економічна адаптація переселенців, забезпечення їх роботою й житлом), різні напрями наукових досліджень. Проте залежно від ступеня розвитку державного програмування в окремих країнах застосовуються не тільки програми “слабкого впливу” або виходу з надзвичайних ситуацій (подолання кризових явищ, масового безробіття, небезпечного рівня інфляції, наслідків стихійних лих), а й цільові програми інформаційного розвитку, сприяння інноваціям. Так, відомими є загальнонаціональні програми адміністративного регулювання в США (зокрема, регіонально-енергетична цільова програма з освоєння басейнів річок), Західній Європі (плани розвитку ядерної енергетики у Франції, господарського розвитку півдня Італії), надзвичайні програми з повоєнного відновлення економіки Південної Кореї та зі структурної перебудови і приватизації нових земель Східної Німеччини у ФРН після колапсу НДР.

В умовах ринкової економіки основну масу досліджень і розробок здійснюють комерційні фірми, а оскільки інноваційна діяльність — достатньо капіталомісткий процес, то таким фірмам неминуче доводиться шукати оптимальну структуру джерел фінансування. Це можуть бути власні й залучені кошти, фінансові ресурси бюджетів різних рівнів та позабюджетних фондів. Максимальна ефективність створення, освоєння й розповсюдження інновацій, таким чином, залежить від оптимальності “портфеля” інвестицій, тому фірми часто змушені комбінувати різні варіанти фінансування. Держава, у свою чергу, також зацікавлена у здійсненні фірмами та організаціями інноваційних проектів, оскільки сума революційних інновацій підвищує рівень науково-технічного розвитку країни та пришвидшує у ній технологічний прогрес. Отже, субсидуючи створення інновацій у приватному секторі, держава непрямим чином вирішує одну з основних макроекономічних проблем — прискорення науково-технічного прогресу.

Мінімальні вимоги до інституційного регулювання економіки передбачають формування правових рамок для ефективного функціонування ринкового середовища. Для реалізації цієї основної мети необхідно розв'язати кілька завдань, здебільшого у галузях права та найбільш загальної діяльності регулятивних інститутів:

— досягнення економічної ефективності (забезпечення добробуту споживача за оптимального розподілу ресурсів), яке базується на спрощеному сприйнятті логіки існування та підтримки системи вільної конкуренції;

— захист прав споживачів і малих підприємств від дій великого бізнесу (у формі підприємств-монополістів або об'єднань декількох підприємств на підставі угод про спільну діяльність);

— сприяння створенню ефективного цілісного національного ринку, інтегрованого в міжнародний ринковий простір, і запобігання його руйнуванню внаслідок протиправної діяльності юридичних та фізичних осіб, резидентів і нерезидентів.

Центральним пунктом у переліку заходів, спрямованих на зміцнення геоекономічних позицій національної економіки та захист зовнішньоекономічних інтересів держави у контексті глобальної конкуренції, стає пошук такої ефективної ринкової моделі, котра б забезпечувала створення сприятливих умов для економічного розвитку та протидію деструктивним зовнішнім впливам. Як емпіричні спостереження за процесом поглиблення спеціалізації національних відтворювальних комплексів, так і аналіз багатофакторних економетричних моделей свідчать про те, що внаслідок недостатніх регулятивних дій держави вплив небажаних, деструктивних зовнішніх чинників виявляється сильнішим, ніж внутрішніх, пов'язаних з інтересами національних виробників. Тому потрібно розробити та практично реалізувати системно узгоджену програму ринкових перетворень, спрямовану на оздоровлення економіки і поліпшення її структури й конкурентоспроможності та здійснювати відповідну економічну політику.

Інноваційний процес, що в ринковій економіці, як відомо, здебільшого є результатом науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт (НДДКР) на виробництві, спонсованих бізнесом досліджень, залежить від багатьох інших чинників, котрі перебувають поза сферою компетенції та впливу окремих компаній. Така обмеженість можливостей бізнесу зумовлена особливостями сучасного науково-технічного прогресу, який інколи висуває надто масштабні для підприємців завдання або ставить дуже віддалені цілі, що заважає формуванню ефективної системи стимулів для впровадження інновацій. Тому дедалі більшим стає вплив на процес комерціалізації технології та появи нового товару або послуги з боку державних інституцій, які вживають прямих та опосередкованих заходів щодо сприяння інноваціям, а також забезпечують загальні соціальні й економічні умови інноваційного процесу. У кожній країні ці умови мають національну та історичну специфіку, а також спрямовані на розв'язання конкретних завдань. У зв'язку з системними відмінностями загальних характеристик та особливостей інноваційних систем у кожній окремій державі навіть виникло поняття "національна інноваційна система" (НІС).

Три ключові параметри нової економічної системи: глобалізація, виникнення та функціонування в економіці стратегічних альянсів, інноваційність розвитку та перетворення знань в основний виробничий ресурс — істотно вплинули на переосмислення економістами ролі компаній (передусім ТНК) і держав, а також процесу взаємодії між ними. Зокрема йдеться про інноваційну політику держави, яка є системоутворювальною складовою інноваційної моделі розвитку суспільства в цілому. Як зазначав В. Новицький, “з метою забезпечення інвестиційного потоку бажаної інтенсивності, а також ефективної реалізації інвестицій урядами країн проводиться цілеспрямована інвестиційна політика, яка включає прямі фінансово-податкові стимули, організаційно-адміністративну підтримку, податково-амортизаційні преференції, а також широкі кон’юнктурутворювальні заходи” [2].

В інституційному відношенні в різних країнах світу помітну роль відіграють такі спеціально створені структури, як фонди технологічного розвитку, сприяння розвитку малих форм підприємств у науково-технічній сфері, регіональні фонди та спілки науково-технічного розвитку. Як інструменти для виконання інноваційних проєктів можуть використовуватися пільгові кредити (або безпроцентні, або зі ставкою, яка становить половину або іншу частку облікової ставки центрального банку).

Найявний міжнародний досвід об’єктної, а також стадійно-технологічної диверсифікації в діяльності суб’єктів підтримки технологічного розвитку. У першому випадку ці суб’єкти “спеціалізуються” на наданні допомоги малим підприємствам, конкретним інноваторам у певних сферах господарської діяльності, науково-дослідним організаціям тощо. У другому випадку йдеться про можливість підтримання відповідних структур або на стадії досліджень і розробок, або на стадії комерційного випуску продукції.

Для оцінювання ефективності і міжнародної конкурентоспроможності технологічно-інноваційної системи, ступеня реального впровадження інновацій та їхнього глобально-конкурентного значення у світовій практиці міжнародні рейтингові агентства та національні статистичні й експертні інституції використовують низку таких показників:

- кількість комерціалізованих патентів;
- кількість опублікованих наукових досліджень;
- параметри ефективності діяльності науково-дослідних установ;
- доходи від експорту технологій;
- обсяги податків у високотехнологічних секторах економіки;
- здатність до впровадження інновацій та технологій і ефективність їхнього впровадження;
- частка інноваційного виробництва в структурі ВВП;
- частка інноваційного виробництва в обсязі експорту продукції.

Водночас було б помилковим вважати, що зростання ефективності інноваційної діяльності відбувається за спрощеною логікою: більша участь держави — вища ефективність інноваційного процесу. Це питання варто розглядати в діалектичному контексті, усвідомлюючи, що межа між чинниками, які сприяють і перешкоджають інноваціям, дуже тонка. Інколи (за умов завищеної ролі держави та неефективної регуляторної стратегії) державне втручання спочатку стримує інноваційну

діяльність, але у певний момент перетворюється на стимул для її розвитку. Наприклад, на початку 90-х років ХХ ст. підприємства України позитивно оцінювали зниження впливу держави і міністерств на їхню діяльність. Однак пізніше пріоритети змінилися і популярнішою стала думка про необхідність розумного регулювання інноваційного процесу органами центральної та місцевої влади. Отже, хоча участь держави в науково-технологічному розвитку країни має ключове значення, це положення не слід абсолютизувати, у чому переконує досвід багатьох країн Заходу. Наприклад, спроби держави запровадити у Силіконовій долині жорсткі заходи регулювання призвели до різкого уповільнення розвитку венчурного бізнесу. До речі, масштабна робота зі сприяння венчурному підприємництву проводиться нині в Росії. Уряд РФ вважає, що в країні діятимуть від 8 до 15 венчурних фондів і близько 150 інвестиційних компаній, котрі здійснюватимуть венчурне фінансування. Капітал такого фонду становитиме 2,5—3 млрд рублів, а управлятиме ним одна венчурна компанія, яка щорічно одержуватиме 2,5 % від капіталу фонду на поточні витрати; за підсумками роботи фонд має отримати 20 % чистого прибутку [3].

З проблемами залучення інвестицій та дослідженням відповідних зарубіжних напрацювань пов'язані й питання підвищення інвестиційного іміджу держави. Водночас, як зазначають економісти, використання Україною світового досвіду у формуванні позитивного інвестиційного іміджу не має розглядатися як механічне перенесення заходів такого формування [3, с. 176]. Технологічну політику держави потрібно адаптувати до реальної структури національного бізнесу.

Підтримка вітчизняних підприємств може здійснюватися й через їхню участь у державних цільових програмах. Перевагою цієї форми державної регулятивної політики та підтримки є те, що в такому разі не потрібно створювати спеціальні механізми. Слід також враховувати, що зазвичай доступ малих інноваційних підприємств до отримання банківських кредитів на дослідження та НДДКР, а також державних замовлень є значно ускладненим. Крім того, малим фірмам дуже нелегко одержувати інформацію про наявні ринки збуту, перспективи розвитку попиту та навіть про тендери із державних замовлень.

Підсумовуючи проведене дослідження, можна зазначити, що реалії сучасної інтернаціоналізації, розглянуті в контексті глобальної конкурентної боротьби, показують інноваційну орієнтованість інвестицій. Такий методологічний підхід дає змогу не тільки якнайефективніше використовувати синергетичний інвестиційно-інноваційний потенціал, а й максимально сприяти адекватному поєднанню прийомів і методів інвестування в інновації.

Вивчення досвіду зарубіжних країн переконує, що ринковий успіх при проведенні технологічної політики (тобто комерційний ефект від реалізації нових технологій на ринку) визначається передусім ефективністю національної політики щодо селекції, адаптації та дифузії технологій. Причому селекція й дифузія технологій можуть відбуватися в різних варіантах: це не тільки укладання ліцензійних угод із партнерами з інших країн або придбання патентів, а й запрошення висококваліфікованих фахівців з-за кордону, а також купівля сучасного устаткування [4].

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1 Новицкий В. Украинские позиции в процессах мирового инвестирования [Электронный ресурс] / В. Новицкий // ForUm. — Режим доступа : www.for-ua.com.

2 Греф пошел на риск [Электронный ресурс] // Взгляд. Деловая газета. — Режим доступа : <http://www.vz.ru/economy/2006/8/10/44753.html>.

3 Грищенко А. А. Транснаціональний фактор у економічному зростанні транзитивних країн : монографія / А. А. Грищенко. — К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2006. — 314 с.

4 Бойко И. Технологическая политика: имитационный сценарий (опыт восточноазиатских стран) [Электронный ресурс] / И. Бойко // Информационно-маркетинговый центр инвестиций. — Режим доступа : <http://www.investments.com.ua/media/technoparks/tekhno-1>.

Надійшла до редакції 15.02.2013

Виноградова О. В. *Международный трансферт технологий в условиях современной глобальной конкуренции: регулятивный аспект.*

В статье исследуются базовые факторы формирования институционального содействия оптимизации технологического развития в условиях глобальной конкуренции.

Ключевые слова: инновационная деятельность, технологический комплекс, международная конкуренция, трансферт технологий, мировая экономика, национальное развитие, институциональная стратегия

Vinogradova O. V. *International technology transfer in the modern global competition.*

In the article the base terms of forming of institutional assistance of optimization of technological development have been investigated in the conditions of global competition.

Keywords: innovative activity, technological complex, international competition, transfer of technologies, world economy, national development, institutional strategy